

»VEDNO POVEDANE DRUGAČE«

IRENA MATKO LUKAN, SOORGANIZATORKA PRIPovedovalskega festivala, o tem, v čem je čar pripovedovanja in poslušanja ljudskih zgodb
VANJA PIRC, FOTO BORUT KRAJNC

Prejšnjo nedeljo se je iztekel letošnji pripovedovalski festival, ki že trinajst let združuje tiste, ki radi pripovedujejo, in tiste, ki radi poslušajo pripovedi iz različnih ljudskih izročil. Zgodbe so bile tudi tokrat nabrane z vseh vetrov, pripovedovalci prav tako - nekateri so nagovarjali

in avstrijske Koroške. Slednjo je zastopal GABRIEL LIPUŠ, ki je povedal eno od ljudskih zgodb, ki jih je v njihovih krajih pred desetletji popisal ter zbral pisatelj in etnograf VINKO MÖDERNDORFER, sicer ded istoimenskega režiserja ter glasbene in gledališke ustvarjalke VITE MAVRIČ. Ma-

spoštovanju do dela, saj Mojca trka-joče v hišo spusti šele potem, ko dokažejo, da poznajo ročne spretnosti.

Ljudskih pripovedi danes ne preganjajo več. Nasprotno, očitno imajo vse več privrženec, ti pa so pripravljene tudi sami sodelovati pri vzpo-

ske zgodbe več kot spretno tkejo v sodobni kontekst. Tokrat je občinstvu čisto mimogrede razložil denimo definicijo bobovnjaka, obrobne- ga predmeta, ki se je namesto fig pojavil v popotnem prtju enega od nastopajočih junakov v njegovi zgodbi. Razlage te besede ni našel v

»LJUDSKE PRIPovedI SE DOTIKAJO TEMELJNIH VPRAŠANJ ČLOVEKA, KI SI JIH ZASTAVLJAMO VSI, NE GLEDE NA TO, V KATEREM OKOLJU IN ČASU ŽIVIMO. TA VPRAŠANJA ČLOVEKA VZNEMIRJAJO ŽE OD PRADAVNINE.«

otroke, drugi odrasle, nekateri so bili zelo izkušeni, drugi so pripovedovali prvič.

Eden od vrhuncev festivala je bila nedvomno prireditev *Pobrano na kup*, ki je v petek zvečer napolnila Štihovo dvorano Cankarjevega doma. Na njej je nastopilo deset pripovedovalcev z različnimi zgodbami, od bohinske do romunske, prvič pa smo lahko slišali tudi pripovedovalce z druge strani meje, iz Benečije

vričeva, ki je bila tisti večer tudi sama pripovedovalka, je poslušalcem med drugim predstavila presunljivo (resnično) pripoved o tem, kako je ded, ki mu po vojni niso želeli objaviti zbirke pripovedi, ker naj ne bi bile skladne s tedanjim režimom, za vsako spisal posebno »opravičilo«. Za eno najbolj znanih slovenskih pravljic, *Mojco Pokrajculjo*, je denimo napisal, da je primerna za objavo zato, ker pravzaprav govori o

stavljanju čim bolj pravljicega poslušalskega vzdušja. Ko je zadnji petkov pripovedovalec BOŠTJAN NAPOTNIK - NAPA občinstvo zaprosil, naj se, preden bo začel pripovedovati, premiga in v dvorani pričara vzdušje nogometnega prvenstva v Južnoafriški republiki, je dvorana dvignila roke in naredila nekaj valov. Napo upravičeno velja za enega naših najboljših pripovedovalcev, obenem pa sodi med tiste, ki ljud-

SSKJ-ju, temveč na Googlu, kjer pa se je prvi zadetek, ki besedo povezuje s SLAVKOM BOBOVNIKOM, izkazal kot povsem zgrešen. Bobovnjak so namreč zajčji iztrebki.

Pripovedovalski festival pripravljajo ANJA ŠTEFAN, ALENKA VELER in IRENA MATKO LUKAN, tri navdušenke nad to govorno večino, ki so obenem z njo vsaka na svoj način povezane tudi poklicno. Vse tri so se takoj po festivalu udeležile sejma za založni-

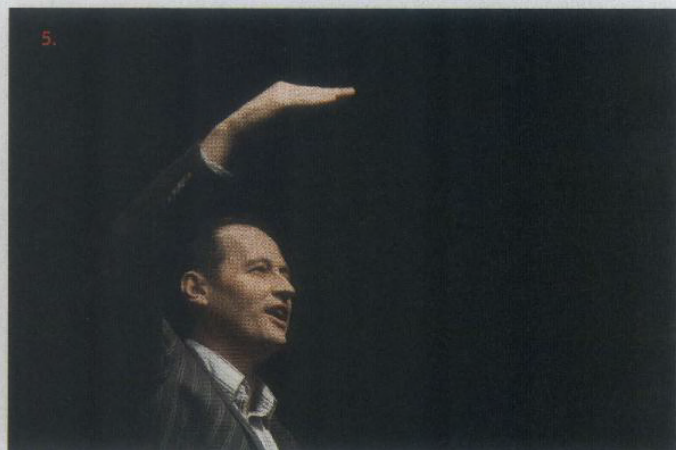
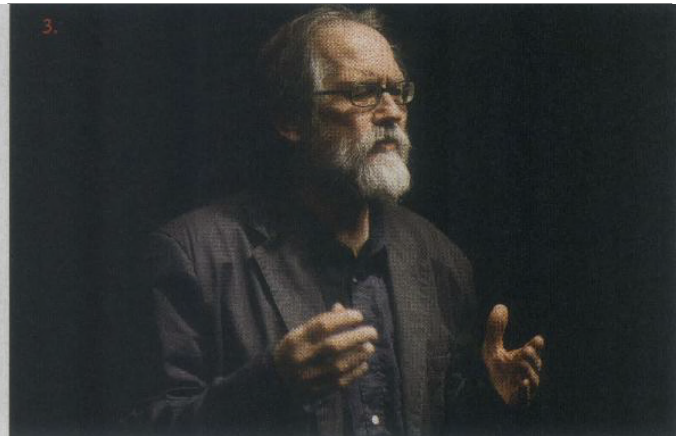
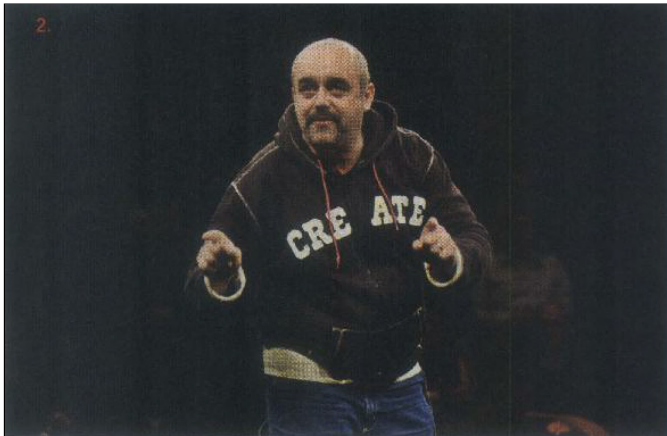
Stran / Page: 54

Doseg / Reach: 69000

Država / Country: SLOVENIA

Površina prispevka / Size: 1208 cm²

2 / 3

Irena Matko Lukan, soorganizatorica Pripovedovalskega festivala
Pripoved Boštjana Napotnika - Napa
Pripoved Jiřija Bezlaja
Pripoved Andreja Rozmana - Roze
Pripoved Gabriela Lipuša

ke otroške literature v Bologni, a Ireno, ki je od leta 1999 urednica revij Ciciban in Cicidio ter ima tudi zato redno vpogled v ljudske pripovedi, nam je vseeno uspelo povprašati, v čem je čar pripovedovanja in poslušanja ljudskih zgodb.

Ste se zdaj, ko se je festival iztek, za nekaj časa naposlušali pripovedi?

Festival res pusti veliko vtisov ter spodbudi razmišljanje. Vsako leto nekatere zgodbe, pa tudi pripovedalce, nosim s seboj še nekaj mesecev. Trenutno me morda najbolj spremlja pripoved o mojstru Manoli, ki jo je letos povedal kipar Jiři Bezlaj. Zgodba govori o ustvarjanju, ljubezni in žrtvovanju. Od vsakega posameznika je odvisno, katere zgodbe in kateri pripovedovalci se ga dotaknejo. Privlačnost ljudskih pripovedi je prav v tem, da s svojo simbolno govorico vsakega nagovorijo po svoje. Neko ljudsko pripoved drugače razume otrok, drugače najstnik in spet drugače odrasel človek. Na pripovedovalskem festivalu v

glavnem nastopajo neprofesionalni pripovedovalci. Mnogi med njimi se pravzaprav šele na festivalu prvič srečajo s tem, da v živo pred veliko množico ljudi povedo neko zgodbo. Na večeru *S pravljico okrog sveta* nastopijo tujci, ki živijo v Sloveniji in je to njihova druga domovina. Povedo zgodbo iz izročila svojih prednikov in tako nam skozi ljudsko pripoved približajo svojo deželjo. Nekateri med njimi se še ne znajdejo najbolje v slovenskem jeziku. V okviru dogodka *Pobrano na kup* pa nastopijo slovenski umetniki, ki ustvarjajo

katerem okolju in času živimo. Ta vprašanja človeka vznemirjajo že od pradavnine: vprašanja ljubezni in sovraštva, dobrote in hudobije, osamljenosti in sprejetosti, poguma in strahopetnosti, radodarnosti in skoposti, premišljenosti in nepremišljenosti, sreče in nesreče, pameti in neumnosti. Ljudske pripovedi govorijo tudi o smislu in nesmislu. Te zgodbe so se, ker so šle od ust do ust, sicer nenehno spreminjale, vsak pripovedovalec je dodal nekaj svojega. Gotovo imajo tudi neko socialnopolitično, kulturnozgodovinsko,

oči. V našem uredništvu se velikokrat pogovarjamo o tem, katere ljudske pravljice so primerne za najmlajše, kako bodo nagovorile otroke, o čem govorijo ... Ker govorijo v simbolnem jeziku, nam v različnih starostnih obdobjih in življenjskih okoliščinah razkrivajo različne pomenne. Navadno v ozadju ljudskih pripovedi stoji neka duhovna vrednota. V njih najdemo pravno in etično raven. Izpostavila bi recimo slovensko ljudsko pripoved o kači z belo kronico, ki govori o sočutju. Ali pa rusko pripoved o debeli repi, ki

»RES PA JE, DA SO USTVARJALCI ODDAJE ZA 2 GROŠA FANTAZIJE S TEM, KO SO BESEDI

DODALI GLASBO IN KO SO ISKALI ZELO KRITIČNE ZGODBE, KI SO DANES ŠE VEDNO

AKTUALNE, V POSLUŠANJE PRAVLJIC PRITEGNILI TUDI MLADO PUBLIKO.«

na različnih področjih, a so hkrati dovolj sočni tudi v besedi.

Festival namenja ves čas izrazit podarek pripovedovanju ljudskih in ne avtorskih pripovedi. V središču torej postavlja zgodbe, ki so potovale od ust do ust, se pri tem spreminjale, jedro pa je ostalo isto. Zakaj ste se osredotočili nanje?

» Ljudske pripovedi se dotikajo temeljnih vprašanj človeka, ki si jih zastavljamo vsi, ne glede na to, v

antropološko ozadje ...

Katere pripovedi so takšne, temeljne?

» Kot otrok sem bila v stiku predvsem s slovenskimi ljudskimi pripovedmi. Rada sem imela recimo Povodnega moža, pa čudežne pripovedi, kot sta Pastirček in Zlata ptica. Močno so se me dotaknile tudi slike Ančke Gošnik Godec. Slike Povodnega moža, ki pelje dečka po sobanah, denimo vidim še zdaj, če zaprem

jo izpulijo s skupnimi močmi šele, ko se jim pridruži še najmanjše bitje, miška. Všeč mi je tudi židovska pripoved Teliček, ki govori o tem, kako pomembno se je postaviti zase.

Kako pomembno je, da otroci slišijo te pripovedi? Ali so tisti, ki jih ne slišijo, na slabšem?

» Menim, da je za otroka velika sreča, če je v stiku z ljudskimi pripovedmi, s kakovostno literaturo in

PET PRAVLJIČNIH KNJIG

KATERIH PRAVLJIC IN ZBIRK PRAVLJIC NE BI SMELI SPRE-
GLEDATI?

Vprašanje smo zastavili ANJI ŠTEFAN, soorganizatorki Pripovedovalskega festivala, ki je obenem ena od dveh slovenskih profesionalnih pripovedovalk, raziskovalka slovenskega pripovednega izročila in avtorica knjig za otroke. Štefanova pravi, da se ji zdi kar nekaj knjig ljudskih oziroma folklornih pripovedi s tega ali onega vidika posebej opaznih, tokrat pa jih je izbrala pet.

- PRAVLJICE (IZBRALA IN UREDILA KRISTINA BRENKOVA), PREŠERNOVA DRUŽBA, 1965: »Gre za droben, a pester izbor pripovedi z različnih koncev sveta, ki nagovorijo tako otroka kot odraslega.«
- SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE, MLADINSKA KNJIGA, 1967: »Slikanica prinaša sedem široko priljubljenih slovenskih pripovedi, izstopa pa predvsem zaradi čudovitih ilustracij Ančke Gošnik Godec.«
- ALEKSANDER NIKOLAJEVIČ AFANASJEV: RUSKE PRAVLJICE, MLADINSKA KNJIGA, 2007: »Bogat izbor ruskih pripovedi, iz katerega izstopajo predvsem epsko najbolj razvite čudežne pravljice.«
- MAMKA BRŠLJANKA, MLADINSKA KNJIGA, 1976: »Še en izbor pripovedi iz svetovnega izročila, ki ga je naredila Kristina Brenkova - izčiščen tako po vsebinski kot po jezikovni plati.«
- DVANAJST UJCEV, MLADINSKA KNJIGA, 1974: »V samostojni knjižici objavljen rezijanska pravljica, ki jo je Milko Matičetov našel pri svoji najljubši pravljčarki Tini Vajtovi. Mojrstrsko ubesedena.«

umetniško ilustracijo. Ko otroku pomembna odrasla oseba bere oziroma mu pripoveduje, se ob tem stkejo pomembne vezi, ki ostanejo vse življenje. Narejenih je bilo veliko raziskav, ki kažejo, da dogajanje v predšolskem obdobju pomembno vpliva na zmožnosti govora, branja in pisanja otrok. Razlika med ljudsko in avtorsko pravljico je tudi v tem, da ljudsko pripoved lažje in bolj sproščeno lahko povemo po svoje, pri avtorski pravljici pa je boljše, da jo posredujemo tako, kot je bila zapisana. Če na primer beremo pravljice Svetlane Makarovič, je pomembno, da natančno sledimo njenim besedam, sicer izgubimo moč, ki jo je dala vanje.

Med ljudskimi pripovedmi in Makarovičevu bi lahko vseeno potegnili vzporednice. Ljudske pripovedi pogosto niso osladne, ampak so pobalinske, grobe, celo krute. Tudi Makarovičeva je že večkrat povedala, da se prave pravljice ne končajo z veselimi zajčki in da torej otrok ne smemo zavijati v vato ter se delati, da je na svetu vse v najlepšem redu.

► S tem se strinjam. Večina staršev ima svoje otroke neizmerno rada in bi jim privoščila vse najboljše ter jih obenem obvarovala vseh stisk. To je seveda prav, ampak v življenju vsako doleti na težave, že zaradi psihološkega razvoja, materialne stiske ali pa dejstva, da je vsaka skupina, tudi družina, sama po sebi konfliktna. Na svetu torej ni človeka, ki ne bi doživljal tudi stisk. Ljudske pripovedi na neposladkan način govorijo ravno o teh zapletih. Včasih starši rečejo, da jih ne želijo pripovedova-

ti, ker se v njih nekaj hudega zgodi, ker recimo zmaj odsekajo glavo ali nekdo umre. A ni nujno, da te dele posebej natančno opisujemo in jih dodatno dramtiziramo. Tudi s stališča urednice otroških revij lahko povem, da se nam zdi pomembno, da imamo v vsaki številki vsaj eno ljudsko pripoved. Mnoge ljudske pripovedi neločljivo spajajo realni svet z nevsakdanjim čudežnim - to je zelo blizu pogledu predšolskega otroka, ki si želi čudežev, ki bi ga rešili stisk. Gre za pričakovanje do odraslih, da ga varujejo in mu pomagajo reševati probleme. Če se v pravljici vse srečno konča, daje to otroku občutek varnosti.

Pripovedovanje je pogosto stigmatizirano, češ da je namenjeno samo otrokom, vendar to ne drži povsem. Kako drugače pripovedi dojemamo otroci in odrasli?

► Včasih so bile mnoge ljudske pripovedi namenjene predvsem odraslim. Šele s priznanjem, da je otrok človeško bitje, potrebno posebne pozornosti, je prišlo do tega, da so se ljudske pripovedi pogosteje namenjale tudi otrokom. Veliko strokovnjakov se je kritično ukvarjalo s tem, da so želele ljudske pripovedi, ki sta jih priredila brata Grimm, v bistvu vzgajati dobrega meščanskega človeka. Seveda so ljudske pripovedi odsev časa, v katerem so nastale ali v katerem so bile popisane. Nekatere situacije se nam zdijo danes nedopustne. Denimo to, da so včasih ženske za svoje napake zelo grobo kaznovane. Kljub vsemu pa so ljudske pravljice velikokrat podpirale tudi deprivilegirane skupine,

spodbujale k zavedanju o lastnih pravicah in o skupnem dobrem.

Znano je, da segajo ljudske pripovedi vse do kultur, ki še niso poznale pisave. Ali je pripovedovanje danes, ko obstaja toliko različnih načinov podajanja zgodb, še tako zelo pomembno pri ohranjanju in razvoju jezika?

► Ljudske pripovedi so šle povsem svojo pot do trenutka, ko so jih popisali in začeli izdajati v knjižni obliki. Potem je bilo od zapisovalca odvisno, kako jih je zapisal. V devetnajstem stoletju je bilo zelo veliko leporečja. A pripovedi so v svojem bistvu zelo preproste. Od tistih, ki jih prenašajo naprej, ne zahtevajo, da jih znajo v celoti na pamet, pomembnejše je, da v komunikaciji s poslušalci uporabijo in tudi razvijajo svoje govorne spretnosti. Pri ljudskih pravljicah je najbolj dragoceno prav to, da so vedno povedane drugače, odvisno od tega, kdo jih pripoveduje. Prav to je na našem festivalu najbolj zanimivo.

Ljudske pripovedi so verjetno mnogim izrazom, tudi denimo izrazoma krajcar in goldinar, pomagale, da niso utonili v pozabo. Letos pa smo lahko na festivalu prvič slišali tudi dialekt iz Benečije.

► To je bilo še posebej dragoceno, saj redko pridemo v stik s tiste vrste pripovedovanjem, kot je živelo včasih. S pomočjo pripovedovalcev iz Benečije smo res prišli v stik s stari jezikom, ki ga vsi morda niso povsem razumeli, smo pa razumeli poanto pripovedi. Ti nastopi so bili preprosti, naravni, brez dodatkov, brez igre. Drugi, prav tako dragoceni gost iz zamejstva, Gabriel Lipuš iz avstrijske Koroške, ni pripovedovalec te vrste, a je spet zaradi svojega odnosa do dežele, iz katere prihaja, prinesel neko nenavadno svežino. Ker je pevec, se mi je na trenutke zdelo, kot da ima njegovo pripovedovanje ritem, kot da v resnici poje.

Kaj naredi dobrega pripovedovalca? Je to stik, ki ga vzpostavi z občinstvom, njegovo življenje v zgodbo, način govora, barva glasu?

► Gotovo vse to. Nevešči pripovedovalci pogosto mislijo, da se morajo zgodbo naučiti na pamet, a to sploh ni priporočljivo. Zdi se, da dobrega pripovedovalca prepoznamo tudi po tem, da zgodbe podaja na način, ki mu je najbolj domač. Ekipa oddaje Za 2 groša fantazije z Radia Študent denimo uporablja glasbo, instrumente, improvizacijo. Zelo zanimiva je tudi skupina Gobec in godec, ki jo sestavljajo glasbenika Boštjan Gombač in Žiga Golob ter pripovedovalec Jure Longyka. Ta je letos povedal preprosto zgodbo o bobnu in zdi se mi, da mu je, ker ima tako lep, šolan glas, zelo ustrezala. Anja Štefan, ki je poleg Ljobe Jenče naša edina profesionalna pripovedovalka, zna začarati občinstvo z golo besedo in z zvenom besed.

Tega ne zna vsak. Boštjan Napotnik je po drugi strani primer komičnega pripovedovalca. Brilljanten je v tem, da se zna navezati na aktualno dogajanje in obenem opazuje odziv občinstva ter nanj reagira. Seveda pa ni odličen samo pri pripovedovanju ljudskih pripovedi. Očitno ima to spretnost kar prirojeno.

Zdi se, da pripovedovalstvo pri nas, pa tudi v tujini, trenutno doživlja razcvet. So na to vplivali predvsem tisti pripovedovalci, ki ljudsko pripoved prepletajo s sodobnostjo, tisti iz kroga radijske oddaje Za 2 groša fantazije?

► Ta oddaja je nastala leta 2003, potem ko je Alenka Veler, ki je delala na Radiu Študent, obenem pa tudi pri naših revijah, kjer smo urednice skupaj izbirale ljudske pripovedi za otroke, nekoč ugotovila, da bi bilo dobro, če bi se tudi na radiu lotili takšnega projekta, saj so pravljice namenjene tudi odraslim. Anja Štefan je na Pripovedovalski festival, ki ga je sprva vodila sama, že nekaj let prej vabila pripovedovalce, ki so pripovedovali tudi odraslim. Res pa je, da so ustvarjalci oddaje Za 2 groša fantazije s tem, ko so besedi dodali glasbo in ko so iskali zelo kritične zgodbe, ki so danes še vedno aktualne, v poslušanje pravljic pritegnili tudi mlado publiko. Verjetno je tudi zato občinstvo našega festivala danes zelo raznoliko in vedno znova nas preseneti, da so skoraj vsi dogodki razprodani.

Organizatorke ste skozi leta slišale na desetine pripovedovalcev in še več zgodb. Je selekcija zato vsako leto težja?

► Vsako leto nas pravzaprav čakata dva zahtevna izbora. Prvi je izbor zgodb in teh ni lahko najti. Največja mojstrica, kar jih poznam na tem področju, je naša kolegica Anja Štefan, potem pa je tu še ekipa Radia Študent Za 2 groša fantazije z Alenko Veler, Špelo Frlinc, Anjo Dušo, Petro Slatinšek, Natašo Bivic, Pavlom Koltajem, Rokom Kušanom in Zašem Brezarjem. Ta ekipa pripovedovalcem, ki nastopijo na festivalu, pomaga izbrati zgodbe, končno odločitev pa nato prepustimo pripovedovalcem. Najbolje bi bilo sicer, da bi si sami poiskali zgodbe, a to ni enostavno, saj moraš poznati veliko ljudskih pripovedi, da lahko opraviš izbor. Drugi izbor je izbor pripovedovalcev. Zanimive govorce opazujemo skozi vse leto, nekateri pridejo sami, na nekatere pa naletimo po naključju. In ko sreča človeka, ki je sočen v izražanju, si rečeš, tega bi pa povabila. Odziv na naša povabila je kar dober, morda tudi zato, ker je vse manj priložnosti, da bi ljudje lahko sedeli skupaj in poslušali zgodbe. Nekoč so to počeli ob ognjišču ali skupnem delu. Danes, kot kaže, za to, da slišimo naravno, živo besedo, večinoma brez mikrofona, potrebujemo tovrstne dogodke. ✕